

Proiecte pentru un parteneriat imposibil: România în dezbaterile de politică externă din Republica Moldova

Racheru, Ileana

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Racheru, I. (2014). Proiecte pentru un parteneriat imposibil: România în dezbaterile de politică externă din Republica Moldova. *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 14(4), 483-496. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-448726>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Proiecte pentru un parteneriat imposibil România în dezbaterile de politică externă din Republica Moldova

ILEANA RACHERU

Narațiunile oficiale difuzate de ministerele de externe de la Chișinău și București arată abordări diferite ale relațiilor bilaterale dintre cele două state. Partea română face referiri la „afirmarea caracterului special al acestei relații, conferit de comunitatea de limbă, istorie, cultură, tradiții – realități ce nu pot fi eludate sau negate”¹, în vreme ce instituția de la Chișinău doar enumeră cele mai importante evenimente ale agendei bilaterale din ultimii 20 ani. În discursul de politică externă de la București, interesul României pentru relațiile cu Republica Moldova a fost întotdeauna prezentat drept prioritar, în vreme ce responsabilii politici de la Chișinău au dezvoltat strategii de evitare a unor relații mult prea cordiale sau au creat dispute deschise cu un „frate mai mare nedorit”. Republica Moldova a fost de asemenea statul cu care România a avut cele mai controversate și imprevizibile relații.

Cele mai multe studii care au explorat politica externă a Republicii Moldova au fost monografiile istorice care s-au limitat doar la alcătuirea unor colecții de date și la descrierea evenimentelor de politică internă și externă². Aceste studii oferă o perspectivă asupra variantei pro-românești a istoriei politicii interne și externe a Republicii Moldova cât și observații făcute de autorii din afara României și Republicii Moldova care nu au avut abordări emoțional sau politic partizane³. Cercetătorii din domeniul științelor sociale au

¹ *Republica Moldova. Relația politică*, Ministerul Afacerilor Externe, <http://www.mae.ro/bilateral-relations/1677#827>, accesat la 18.06.2014.

² Gheorghe Cojocaru, *Colapsul URSS și dilema relațiilor româno-române*, Omega, București, 2001; *Idem, Politică externă a Republicii Moldova*, Civitas, Chișinău, 2001; Marian Enache, Dorin Cimpoeșu, *Misiune diplomatică în Republica Moldova 1993-1997*, Polirom, București, 2000; Iulian Frunțașu, *O istorie etnopolitică a Basarabiei. 1812-2002*, Editura Cartier, Chișinău, 2002; Petrache D. Cojocă, *Istoria unui tratat controversat*, Editura Zamolxe, Chișinău, 2000.

³ Charles King, *Moldovenii, România, Rusia și politica culturală*, trad. de Diana Stanciu, Arc, Chișinău, 2005.

mobilizat perspectivele teoretice și instrumentarul conceptual al științelor politice pentru a explica conflictul din Transnistria⁴, construcția identitară a „națiunii moldovenești”⁵, relațiile României și UE cu Republica Moldova⁶ sau rațiunile pentru care aceasta din urmă nu s-a unit cu România⁷. Discursul de politică externă al autorităților de la Chișinău în relațiile cu România și referințele la modul în care România a fost percepută de diverșii actori de politică externă nu au făcut subiectul niciunui demers de cercetare aprofundat. Acest articol inovează prin folosirea unor surse directe (acte normative, dezbateri parlamentare, memorii, interviuri realizate de autoare) care nu au mai fost utilizate în cercetările altor autori. În acest sens, necesitatea unei cercetări asupra politicii externe a Republicii Moldova se explică prin faptul că în ultimii ani au apărut surse noi (în special memorii ale unor foști decidenți) și pentru că foarte multe surse directe nu au fost folosite în studiile academice publicate până în prezent. Acest studiu este și rezultatul unui proces de coagulare a unor explicații bazate pe interacțiunea directă prin interviuri nestructurate cu persoane care s-au aflat în poziții politice cheie, cu experți care activează în societatea civilă din Republica Moldova.

Cercetarea reprezintă o explorare empirică și teoretică a dezbaterilor de politică externă din Republica Moldova cu privire la relațiile cu România. Premisa de bază pentru elaborarea acestui studiu a fost faptul că acesta trebuie să aibă relevanță pentru lumea reală⁸. O cercetare asupra dezbaterilor de politică externă de la Chișinău răspunde unor necesități de strategie și înțelegere a mentalităților liderilor de la Chișinău în contextul în care România are „interesul legitim de a vedea Republica Moldova intrând pe un făgaș al integrării europene și de a asigura o zonă de stabilitate și securitate la frontiera estică a României”⁹. În mod secundar, un studiu asupra dezbaterilor de politică externă din Republica Moldova răspunde necesităților de înțelegere a deciziilor și opțiunilor de politică externă în contextul programelor de cooperare propuse de UE pentru șase state din spațiul ex-sovietic (membre ale Parteneriatului Estic) și a noilor procese integraționiste avansate de Federația Rusă (membre ale Uniunii Vamale sau ale mai recente Uniuni Economice Eurasiatice).

⁴ Paul D. Quinlan, „A Foot in Both Camps: Moldova and the Transnistrian Conundrums from the Kozak Memorandum”, *East European Quarterly*, vol. XLII, no. 2, 2008, pp. 129-160.

⁵ Iulian Frunțașu, *O istorie etnopolitică a Basarabiei. 1812-2002*, Cartier, Chișinău, 2002.

⁶ Ruxandra Ivan, *La politique étrangère roumaine (1990-2006)*, Éditions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles, 2009.

⁷ Stoica Cristinel Popa, *The Last Iron Curtain. An Exploration of the Romanian-Moldova Possible Reunification*, Cavallioti, București, 2011.

⁸ Robert, Keohane, Gary King, Sydney Verba, *Fundamentele cercetării sociale*, trad. de Irina Culic și Bogdan Micu, Polirom, Iași 2000.

⁹ *Republica Moldova. Relația politică*, Ministerul Afacerilor Externe, cit.

CONSIDERAȚII METODOLOGICE

Prezentul studiu este structurat în două părți. Prima parte prezintă cadrul teoretic și metodele utilizate pentru realizarea cercetării. A doua parte explorează principalele teme ale discursului de politică externă în relațiile cu România promovate de actorii politici care au asumat o opțiune partizană și de experți (vocile proeminente ale organizațiilor neguvernamentale care desfășoară activități în domeniul politicii externe). Centrat asupra discursului politic, studiul adoptă o perspectivă constructivistă asupra relațiilor internaționale, potrivit căreia identitățile și interesele actorilor sunt rezultatul unor demersuri de construcție și de atribuire a sensurilor colective aflate în permanentă schimbare, perspectivă ce poate fi descoperită și este construită de oameni care încearcă să dea sens realității¹⁰.

Informațiile au fost organizate în funcție de ideile exprimate de diverșii actori politici și de temele care s-au regăsit constant în dezbaterile de politică externă de la Chișinău. Opțiunile de politică externă exprimate de actorii politicii din Republica Moldova au distins între rusofili europeniști (promotori ai relațiilor economice aprofundate cu Rusia și alte state din spațiul Comunității Statelor Independente și susținători ai integrării europene), occidentalști românofili (susținători ai cooperării economice aprofundate cu România și ai integrării europene) și pragmaticii moderați (care menționau același tip de relații „de cooperare” cu UE și spațiul ex-sovietic)¹¹. Actorii politici al căror discurs a fost explorat în acest studiu sunt cei care potrivit legislației¹² din Republica

¹⁰ Jill Steans, Lloyd Pettiford, Thomas Diez, Imad El-Anis, *An Introduction to International Relations Theory, Perspectives and Themes*, ediția a III-a, Pearson Education Limited, London, 2010, pp. 7-8; Alexander Wendt, „Anarchy is what States Make of It: The Social Construction of Power Politics”, *International Organization*, vol. 46, no. 2, 1992, p. 407; *Idem*, *Teoria socială a politicii internaționale*, trad. de Mihai Cristian Brașoveanu, Polirom, Iași, 2011, p. 33.

¹¹ Stephen White, „Elite Opinion and Foreign Policy in Postcommunist Russia”, *Perspectives on European Politics and Society*, vol. 8, no. 2, 2007, pp. 147-167; W. Zimmerman, „Slavophiles and Westernizers redux: Contemporary Russian Elite Perspectives”, *Post-Soviet Affairs*, vol. 21, no. 3, 2005, pp. 183-209.

¹² *Constituția Republicii Moldova*, 29.07.1994, http://lex.justice.md/document_rom.php?id=44B9F30E:7AC17731, accesat la 6.08.2013. „Legea Republicii Sovietice Socialiste Moldova cu privire la perfecționarea puterii executive și la unele modificări și completări în Constituția (Legea Fundamentală) a RSS Moldova”, 5 martie 1991, în Mihai Cernencu, Gheorghe Rusnac, Andrei Galben, Constantin Solomon, *Republica Moldova: istoria politică (1989-2000), documente și materiale*, vol II, Centrul Editorial al USM, Chișinău, 2000, p. 320. „Lege nr. 1137 din 04.08.1992 privind modul de încheiere, aplicare, ratificare și denunțare a tratatelor, convențiilor și acordurilor internaționale”, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=310837>, accesat la 10.04.2013. „Legea Republicii Moldova privind tratatele internaționale ale Republicii

Moldova pot participa la dezbaterile de politică externă. Autoarea studiului a identificat actori politici cu afiliere partizană formală sau informală (membri și lideri ai partidelor politice, partidele ca grupuri emitente ale unor poziții politice, oficiali guvernamentali, președintele statului) și actorii fără afiliere partizană (experții din organizațiile neguvernamentale).

Cercetarea utilizează analiza de conținut tematică pentru a identifica cele mai importante idei care au construit narațiunile actorilor politici de la Chișinău despre relațiile cu România. Aceeași metodă este folosită și pentru a urmări principalele teme ale discursului de politică externă în relațiile cu România, posibila perpetuare a acestora în timp, pozițiile asumate de diverși actori politici și experți cu privire la anumite subiecte ale agendei bilaterale. Cele trei teme care s-au menținut constant în dezbaterile de politică externă cu privire la relațiile cu România au fost: chestiunea identitară, teama de o posibilă unire cu România și construirea unui parteneriat economic și sprijinirea parcursului pro-european al Republicii Moldova.

Chestiunea identitară

Cele două grupări rusofile – Partidul Democrat Agrar și Blocul format din Partidul Socialist și Mișcarea Socialistă-Edinstvo, care trecut pragul electoral la alegerile din 1994, nu au menționat expres în programele electorale direcții de politică externă în relațiile cu România și s-au limitat doar la condamnarea unionismului. Astfel, Partidul Socialist și Mișcarea „Unitate-Edinstvo” au menționat în programul electoral comun: „reprobăm orice tendințe unioniste” ca măsură pentru „consolidarea Republicii Moldova ca stat suveran și independent”¹³. Programul electoral din 2001 al PCRM (Partidul comuniștilor

Moldova”, 24 septembrie 1999, în Mihai Cernencu, Gheorghe Rusnac, Andrei Galben, Constantin Solomon, *Republica Moldova: istoria politică (1989-2000), documente și materiale*, vol II, cit., pp. 434-435. „Legea Republicii Sovietice Socialiste Moldova cu privire la instituirea funcției de președinte al Republicii Sovietice Socialiste Moldova și la introducerea unor modificări și completări în Constituția RSS Moldova”, 3 septembrie 1990, în Mihai Cernencu, Gheorghe Rusnac, Andrei Galben, Constantin Solomon, *Republica Moldova: istoria politică (1989-2000), documente și materiale*, vol I, Centrul Editorial al USM, Chișinău, 2000, p. 115. Lege nr. 64 din 31.05.1990 cu privire la Guvern, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312895>, accesat la 16.04.2013. „Regulamentul provizoriu al parlamentului Republicii Moldova”, 18 iunie 1991, în Mihai Cernencu, Gheorghe Rusnac, Andrei Galben, Constantin Solomon, *Republica Moldova: istoria politică (1989-2000), documente și materiale*, vol. I, cit., p. 208.

¹³ „Platforma electorală a Partidului Socialist și Mișcării 'Unitate-Edinstvo'”, <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary1994/electoral-program-bepsmue-199-ro.pdf>, accesat la 11 martie 2012.

din Republica Moldova) a continuat disputa identitară, menționând că scopul partidului este

”Să apere dreptul poporului moldovenesc la numele său istoric – moldoveni, la denumirea limbii materne – limba moldovenească, la slăvita sa istorie și la originalitatea sa spirituală. Să obțină atribuirea pentru limba rusă a statutului de cea de a doua limbă de stat în Republica Moldova”¹⁴.

La 21 aprilie 2001, Vladimir Voronin a declarat la Congresul Partidului Comuniștilor că

”s-a ascuțit contradicția dintre adevăratele interese naționale și aspirațiile forțelor politice care preferă să transforme Republica Moldova într-o provincie a României, contradicția dintre necesitatea evidentă de a întări și dezvolta relațiile cu țările CSI și, în primul rând, cu Federația Rusă și străduințele forțelor politice de dreapta de a rupe aceste relații, de a orienta definitiv vectorul politicii externe spre Occident”¹⁵. Retorica comuniștilor de la Chișinău a indicat revenirea la ideile de construcție identitară a statului Republica Moldova după modelul moldovenismului sovietic¹⁶.

Discursul occidentalizatorilor românofili a avut, în anii 1990-1992, ca subiect principal „relațiile frățești”, „integrarea economică și culturală” a celor „două state românești” și semnarea unui tratat politic care să înlăture orice speculații cu privire la o eventuală unire. Este sugestiv în acest sens discursul ținut de Mircea Snegur în fața Parlamentului de la București în 1991. Președintele moldovean a amintit și că „Moldova se afla la început de cale în obținerea suveranității” și a menționat că:

„Legăturile dintre Republica Moldova și România se vor lărgi [...] se vor adânci atât în domeniul economic, cât și în domeniul cultural, dar și în cel parlamentar, vom izbuti să scăpăm repede de sărăcie, vom reuși să ajungem la economia de piață și să răspundem concret la încrederea poporului...”.

Discursul lui Snegur s-a încheiat cu îndemnul „să ne ținem de neamuri”¹⁷. După ce Mircea Snegur a trecut în tabăra moderaților pragmatici și după

¹⁴ “Esența Programului Electoral al Partidului Comuniștilor din Republica Moldova”, 2001, <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2001/opponents/pcrm/program/>, accesat la 19 martie 2012.

¹⁵ Vladimir Voronin, *Moldova Suverană*, 23 aprilie 2001, p. 1.

¹⁶ Moldovenismul autocefal de sorginte sovietică reprezintă promovarea ideilor și concepțiilor elaborate de ideologii sovietice care susțin că există un popor moldovenesc și o limbă moldovenească diferite de poporul român și limba română (apud Charles King, “Moldovan Identity and the Politics of Pan-Romanianism”, *Slavic Review*, vol. 53, no. 2, 1994, pp. 346-358.).

¹⁷ Mircea Snegur, *Moldova Suverană*, martie 1991, p. 1.

adoptarea Constituției din 1994¹⁸, occidentalii românofili au înlocuit total discursul cu privire la relațiile frățești cu România cu critici constante la adresa politicilor de „moldovenizare” desfășurate de guvernarea agrarieni și comuniști de la Chișinău. Dar programele electorale ale occidentalilor românofili nu au cuprins mențiuni referitoare la limba română sau la modificarea articolului 13 al Constituției din 1994¹⁹.

Primele opinii ale moderaților pragmatici cu privire la chestiunea identitară au fost exprimate de președintele Snegur. Distanțarea de discursul „fraternității” a apărut în 1992, sub forma unor declarații reactive la afirmații despre posibila unire a celor două state făcute de ministrul de externe de la București, Theodor Meleșcanu și secretarul de stat Adrian Dohotaru și la reînființarea, fără acordul președintelui de la Chișinău, a Mitropoliei Basarabiei²⁰. În acest context, președintele de la Chișinău a anunțat necesitatea realizării unui referendum cu privire la posibila integrare a Republicii Moldova în structuri din fostul spațiu sovietic sau în componența României pentru „că în societate și-au sporit activitatea grupările politice care doresc să stimuleze integrarea artificială cu România cât și grupări care doresc să legitimeze necondiționat Moldova în spațiul CSI”²¹. Până la sfârșitul mandatului prezidențial, în 1996, Mircea Snegur nu a revenit la discursul sovietic al moldovenismului, preferând moldovenismul românesc autocefal²², iar în 1995 a cedat presiunilor protestelor de stradă de la Chișinău și a transmis Parlamentului un proiect de modificare a Constituției adoptate în 1994, care menționa „limba moldovenească” ca limbă oficială în Republica Moldova.

Discursul moderaților pragmatici a fost preluat și completat de Petru Lucinschi, al doilea președinte al Republicii Moldova, care a optat pentru relații normale de vecinătate cu România, renunțând la ideile cu privire la „fraternitatea” dintre cele două țări, a respins formula celor „două state românești” promovată de București și a încercat să înlocuiască în discurs „naționalitate română” cu „cetățenie moldovenească”:

¹⁸ Articolul 13 al Constituției din 1994 a menționat „limba moldovenească” ca „limbă de stat” în Republica Moldova, *Constituția Republicii Moldova*, 29.07.1994, Art 13(1), http://lex.justice.md/document_rom.php?id=44B9F30E:7AC17731, accesat la 6.08.2013

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Mircea Snegur mărturisește în memoriile publicate în 2010, că a fost indignat de faptul că nu i s-a cerut acordul pentru reînființarea Mitropoliei Basarabiei. Mircea Snegur, *Labirintul destinului. Independența între euforie și zbucium*, vol. II, Fundația Drăghieștea, Chișinău, 2008, p. 176.

²¹ „Declarație Mircea Snegur”, *Sfatul Țării*, 25 decembrie 1992, p. 1.

²² Autoarea consideră că moldovenismul autocefal de sorginte românească reprezintă preluarea ideilor și concepțiilor românești cu privire la identitatea națională a cetățenilor moldoveni cu referințe limitate doar la istoria Moldovei medievale și la scurta existență a Republicii Democratice Moldovenești.

„Eu nu accept această formulă [două state românești]. Este o formulă cu sens exclusiv politic. Cunoaștem istoria, știm că au existat separat, Moldova și Țara Românească, că avem aceeași limbă, aceleași valori spirituale și culturale. Totuși, nu cred că în situația de azi e corectă formula ‚cele două state românești‘. Există statul Republica Moldova și România. Avem o istorie comună, aceeași limbă și cultură, am fost și am rămas frați, dar am fost întotdeauna state aparte iar acum am intrat într-o altă etapă ... toate țările fug de chestiunea cu naționalitatea, ele vorbesc de cetățenie. Dar conștiința – depinde fiecare cum se simte Eu mă consider moldovean deși sunt istoric și știu toată istoria”²³.

La fel ca și Mircea Snegur, al doilea președinte al Republicii Moldova a menținut matricea identitară a moldovenismului românesc autocefal în contextul unui discurs moderat.

Experții din societatea civilă de la Chișinău s-au raportat exclusiv critic la tema identitară din discursul de politică externă de la Chișinău. Aceștia au criticat politicile lingvistice ale PCR, fără a încerca să demonstreze identitatea dintre limba română și cea „moldovenească”, ci încercând să explice opțiunea „moldovenistă” a comuniștilor:

„Ele [autoritățile comuniste] recunosc în mod deschis, necamuflet că, spre exemplu, ‚chiar dacă limba moldovenească ar fi de trei ori identică cu cea română ea trebuie să se numească moldovenească, din considerente geopolitice și etnopolitice‘ (Comunistul, 2001). Adică puțin importă realitatea, prevalează interesele actualului partid de guvernământ ... La acel moment autoritățile moldovenești urmau să integreze R. Moldova în Uniunea Rusia-Belarus”²⁴.

Unirea și teama de „unionism”

Posibilitatea reunificării Republicii Moldova cu România a fost unul dintre subiectele importante care au animat dezbaterile de politică externă din Parlamentul de la Chișinău. Subiectul unirii s-a regăsit în dezbaterile de politică externă de la Chișinău, în special, în mandatul primului Parlament. S-au exprimat fie puținii susținători ai unirii, adepții independenței sau reprezentanții minorităților slave și rusofilii.

Percepțiile liderilor de la Chișinău cu privire la acțiunile Bucureștiului au fost modelate de „pericolul unionismului”, care a fost perceput în mod diferit de rusofilii europeniști și occidentalii românofili. Primii au păstrat ideile dobândite prin educația și mentalitățile construite în perioada sovietică:

²³ Petru Lucinschi, interviu, *Flux*, 31 martie 2000, p. 1.

²⁴ *Logica asimetrică*, 20 octombrie 2003, <http://www.edemocracy.md/monitoring/politics/comments/20031020/>, accesat la 18.10.2013.

„Era implementată masiv românofobia. Această sperietoare[a unirii] a fost foarte abil folosită, inclusiv când a fost manipulată o parte a populației din stânga Nistrului. O parte din oameni (inclusiv cei din Transnistria) luptau [în perioada războiului din Transnistria] pentru integritatea teritorială a Republicii Moldova, alții luptau împotriva unirii cu România. Așa, am fost noi, oameni sovietici, manipulați prin niște clișee... Era o stare de psihoză colectivă greu de imaginat și oamenii erau gata să moară sau să ucidă doar din cauza fricii de unirea cu România”²⁵.

Își amintește un fost consilier al președintelui Mircea Snegur.

Rusofilii l-au chestionat, în mod repetat, pe președintele Snegur cu privire la diverse declarații pro-unire ale unora dintre oficialii de la București sau despre speculațiile în acest sens pe marginea unor declarații ale președintelui moldovean. În 1994, când Parlamentul de la Chișinău a ratificat tratatul de aderare a Republicii Moldova la CSI, legislativul de la București a transmis o *Declarație de protest*. În semn de răspuns, majoritatea deputaților rusofili de la Chișinău au redactat o *Adresare către membrii Camerei Deputaților a Parlamentului României* care a menționat că:

„Promovând permanent ideea ‚revenirii Basarabiei la Patria-mamă’, d-voastră deseori faceți declarații referitoare la ‚dreptul imprescriptibil al națiunii române de a trăi în integritatea spațiului istoric și spiritual’ ceea ce contravine deciziei parlamentului României de a recunoaște independența Moldovei. Drept argument incontestabil în acest sens sunt aduse ‚aspirațiile poporului român’, care, chipurile numai la unire se gândește. Cei care agită spiritele pe ambele maluri ale Prutului, uită însă, că locuitorii Moldovei, majoritatea cărora s-au pronunțat ferm pentru independența țării noastre, doresc să-și construiască viitorul cu mâinile proprii”²⁶.

Începând cu anul 1994, deputații care susțineau proiectul unionist (occidentaliztii românofili) au marginalizat tema pentru a nu fi acuzați, de adversarii politici, că susțin dezmembrarea sau dispariția statului moldovenesc. Tema unirii a fost evitată și pentru că în spatele declarațiilor pro-unire o parte a deputaților filoromâni au speculat influența Rusiei și intențiile acesteia de a promova „sperietoarea unirii”: „Ceea ce face Roșca²⁷ acum, noi am știut demult, încă din anii 1990 că primea bani și de la ruși și de la români. Și rușii îl plăteau

²⁵ Interviu al autoarei cu Oazu Nantoi, fost vicepreședinte al Sfatului Frontului Popular și fost consilier al președintelui Mircea Snegur între 1991 și 1992; septembrie 2012, Chișinău.

²⁶ „Adresare către membrii Camerei Deputaților a Parlamentului României”, *Moldova Suverană*, 23 aprilie 1994, p. 1.

²⁷ Liderul PPCD, principalul exponent al discursului unionist în anii 1990 a promovat după 2009 aderarea Republicii Moldova la Uniunea Vamală (Uniunea Eurasiatică) și a apărut în cadrul unor show-uri televizate alături de Alexandr Dughin, considerat ideologul informal al Kremlinului. Roșca a promovat și „a patra teorie geopolitică” a lui Dughin – eurasianismul percum și unirea Republicii Moldova cu România sub influența spirituală (ortodoxă) a Federației Ruse.

ca să vorbească de unire²⁸, afirma un fost membru al Frontului Popular. Afirmările despre existența unei „sperietori a unirii” sunt confirmate și de Oazu Nantoi, fost consilier prezidențial²⁹. Liderul Partidului Liberal, Mihai Ghimpu, formațiune pro-românească din Republica Moldova, a declarat de numeroase ori că „România este țara mea”³⁰. Mihai Ghimpu, a fost indicat de Stanislav Belkovski³¹ drept posibil artizan al unirii:

„În prezent, în Moldova sunt oameni care nu ascund că unirea cu Romania este o problemă a viitorului apropiat. Șeful Parlamentului și președintele interimar al Republicii Moldova, Mihai Ghimpu, vorbește deschis despre acest lucru. Și cu toate că, la nivel oficial, se neagă acest lucru, eu cred că, după evenimentele din aprilie, după schimbarea de putere, după ce Partidul Comuniștilor a trecut în opoziție, unirea Republicii Moldova cu România devine tot mai reală... Uniunea Europeană, și Rusia, și alte țări, înțelegând toată gravitatea unirii României și Moldovei, vor trece la recunoașterea Transnistriei. Eu cred că ‚România Mare’ nu are nevoie de o Cecenie a ei, de aceea Bucureștiul va recunoaște printre primii independența Transnistriei”³².

Printr-un gest simbolic (cu mâna la inimă), Ghimpu a ținut ulterior să precizeze că nu a discutat niciodată cu fostul președinte al României, Traian Băsescu, despre unire³³. *Pragmaticii moderați* au evitat, în discursurile publice subiectul unirii.

²⁸ Discuție informală cu fost deputat (1990-1993) și membru al Frontului Popular din Republica Moldova, Chișinău, septembrie 2012.

²⁹ Interviu al autoarei cu Oazu Nantoi; septembrie 2012, Chișinău.

³⁰ Interviu exclusiv pentru *Timpul*. Mihai Ghimpu: „Dacă va fi a șaptea roată la căruță, PL se va retrage din alianță”, *Timpul*, 15 decembrie 2014, accesat la 11.1.2015.

³¹ În anul 2004, Moscova a transmis indirect un plan de soluționare a conflictului din Transnistria – planul Belkovski, denumit după numele autorului, Stanislav Belkovski, director al Institutului de Strategie Națională de la Moscova. Planul Belkovski, care potrivit autorului, beneficia de susținerea în proporție de 97% a lui Vladimir Putin a fost lansat pentru prima dată, în cadrul unei dezbateri a societății civile, organizată la București. Planul prevedea unirea teritoriului Basarabiei cu România în schimbul renunțării de către Republica Moldova la Transnistria. *Transnistria evoluția unui conflict înghețat și perspective de soluționare*, Institutul „Ovidiu Șincai”, septembrie 2005, [http://leader.viitorul.org/public/555/ro/raport_romania%20on%20transnistria\[1\].pdf](http://leader.viitorul.org/public/555/ro/raport_romania%20on%20transnistria[1].pdf), accesat la 12.11.2013; „Rusia provoacă România cu Basarabia”, *Flux*, 10 aprilie 2009, <http://www.flux.md/articole/6276/>, accesat la 11.01.2015.

³² „Stanislav Belkovski: Unirea Moldovei cu România tot mai reală”, *Jurnal.md*. 08.12.2009, <http://www.jurnal.md/ro/import/2009/12/8/stanislavbelkovskiunireamoldovei-cu-romania-tot-mai-reala-65153/>, accesat la 11.01.2015.

³³ Mihai Ghimpu susține că nu a discutat niciodată cu Traian Băsescu despre unirea cu România, publika.md, 18.09.2010, http://www.publika.md/mihai-ghimpu-sustine-ca-nu-a-discutat-niciodata-cu-traian-basescu-despre-unirea-cu-romania_97141.html, accesat la 11.1.2015.

România, partener economic pentru integrarea europeană

Toți actorii implicați în confecția politicii externe în Republica Moldova au promovat o politică externă a dublei integrări limitate cu două valențe: integrarea accentuată în spațiul rusesc și cooperarea economică cu România și Uniunea Europeană – rusofonii europeniști – sau integrarea europeană și cooperarea economică cu membrii Comunității Statelor Independente (CSI) – occidentalistii românofili. Moderații pragmatici au încercat să evite chestiunea „integrării” și să promoveze același tip de relații „de cooperare” și cu Vestul și cu Estul.

Prima Concepție a politicii externe³⁴ a Republicii Moldova, redactată în perioada în care rusofiliile europeniști s-au aflat la guvernare, a descris România ca potențial partener economic al Republicii Moldova în vederea integrării în Uniunea Europeană.

„În relațiile cu ările Europei pentru Republica Moldova este importantă cooperarea multilaterală cu România. Dezvoltarea acestei cooperări se întemeiază pe criterii atât geografice, România fiind țară vecină cu Republica Moldova, cât și de ordin istoric și cultural. O atenție deosebită se acordă cooperării cu România în scopul depășirii dependenței economice unilaterale actuale a Republicii Moldova și integrării ei în comunitatea europeană”.

Mențiunile cu privire la dezvoltarea relațiilor cu România aveau menirea de a contrabalansa o posibilă integrare aprofundată în sfera de influență a Rusiei. În acest sens, referirile la România în documentul menționat sunt urmate imediat de precizări cu privire la relațiile cu Federația Rusă:

„Republica Moldova menține și va dezvolta raportul de bună vecinătate și prietenie cu statele limitrofe România și Ucraina, este foarte importantă extinderea și aprofundarea relațiilor cu Federația Rusă, Republica Belarus, cu alte țări din CSI, cu cele șapte state puternic industrializate”.

Comuniștii de la Chișinău, deși acuzau România că ar avea pretenții teritoriale la adresa Republicii Moldova nu au respins și chiar au solicitat în numeroase declarații aprofundarea relațiilor economice. La 7 iulie 2001, Ion Iliescu s-a arătat îngrijorat de riscul deznaționalizării populației românești din Republica Moldova³⁵. Ministerul de Externe de la Chișinău a criticat, la rândul

³⁴ Hotărâre nr. 368 din 08.02.1995 pentru aprobarea Concepției politicii externe a Republicii Moldova, *Monitorul Oficial al R. Moldova*, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=306955>, accesat la 26.08.2014.

³⁵ Ion Iliescu, în „24.07-Chișinău-Duelul de declarații București-Chișinău”, Radio Europa Liberă, 24 iulie 2001, <http://www.europalibera.org/content/article/24274935.html>, accesat la 28.05.2012.

său, printr-o scrisoare, declarațiile lui Ion Iliescu. Dar schimbul de replici diplomatice nu a dus la amânarea sau anularea reuniunii comune a celor două guverne pentru că Ion Iliescu și Vladimir Voronin „s-au înțeles de a pune punctele pe relațiile economice, de a aborda toate problemele în mod pragmatic și nu politic”³⁶.

În perioada guvernării PCRM, retorica comunistă a oscilat între proiectul comun al integrării europene al celor două state (până în 2007, anul aderării României la Uniunea Europeană), refuzul de a urma calea integrării propusă de România și tendința de a promova relații cu alți membri ai UE cu o experiență similară Bucureștiului. Membrii Partidului Comunistilor au sprijinit inițial ideea unui parteneriat cu România care să aibă ca obiectiv integrarea europeană a Republicii Moldova. Aceștia au susținut însă că orice tip de cooperare cu România pentru integrarea europeană trebuie să pornească de la premisa existenței a două state separate: „Cred că întâi de toate trebuie să fie stabilit clar faptul că aceste relații sunt dintre două țări, între două entități statale. Și că aceste entități statale – una dintre ele este membră a UE, iar alta are puternice aspirații europene – nu au altă cale decât să pună la baza relațiilor bilaterale valori și standarde politice, juridice și moral-etice europene”³⁷. După 2007, puterea de la Chișinău a renunțat la parteneriatul cu România în vederea integrării europene, ministrul de externe Andrei Stratan declarând că „nu avem nevoie de avocați și de frați mai mari. Suntem pregătiți să trecem de sine stătător etapele de integrare europeană. Vom coopera cu Bucureștiul, doar prin Bruxelles, conform regulilor și principiilor UE”³⁸. În paralel, autoritățile de la Chișinău au încercat să deschidă piste de dialog cu alte state UE, apropiate geografic de Republica Moldova pentru a obține sprijin în vederea integrării europene. În acest sens au solicitat Ungariei să trimită la Chișinău un expert în integrarea europeană, în urma vizitei la Budapesta a lui Vasile Tarlev în 2007: „Ungaria va acorda Moldovei sprijinul necesar în implementarea standardelor UE în toate domeniile și în continuare va fi avocatul Moldovei în procesul de integrare europeană”³⁹.

Tema parteneriatului cu România ca modalitate de revenire în Europa a Republicii Moldova a fost lansată la începutul anilor 1990 în discursurile

³⁶ Victor Doraș, în „24.07-Chișinău-Duelul de declarații București-Chișinău”, Radio Europa Liberă, 24 iulie 2001, <http://www.europalibera.org/content/article/24274935.html>, accesat la 28.05.2012.

³⁷ Marian Lupu, fost membru PCRM, interviu, în *Evoluția Politicii Externe a Republicii Moldova (1998-2008)*, Cartdidact, Chișinău, 2009, p. 180.

³⁸ „Moldova era doi ani în urmă o țară prietenă a Ungariei. În prezent-un partener de colaborare strategică”, *Moldova Suverană*, http://www.moldovasuverana.md/old_site/index.php?subaction=showcomments&id=1192541455&archive=1192625083&start_from=&ucat=7&, accesat la 29.05.2012.

³⁹ *Ibidem*.

președintelui Mircea Snegur și susținută de occidentalii românofili în toate mesajele electorale difuzate în perioada post-sovietică. În programul electoral din 1994, Frontul Popular Creștin și Democrat a propus „reorientarea de la Est spre Vest, integrarea în sistemul economic european, în primul rând prin crearea spațiului economic unic între Republica Moldova și România”⁴⁰. Programul electoral al PFD (Partidul Forțelor Democratice) din 1998 a menționat „semnarea unui tratat de fraternitate și cooperare, de natură să asigure aprofundarea integrării economice ... consolidarea spațiului spiritual și cultural comun – condiții necesare pentru integrarea vest-europeană și euroatlantică a Republicii Moldova”⁴¹. În 2001, strategii PPCD (Partidul Popular Creștin și Democrat) considerau că integrarea europeană trebuia să se facă prin crearea unui „spațiu economic comun cu România și integrarea concomitentă [cu aceasta] în sistemul economic european”⁴². În 2008, programul electoral al PL (Partidul Liberal) a menționat „dezvoltarea și aprofundarea relațiilor bilaterale cu România, inclusiv încheierea unui Acord de Parteneriat Strategic pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană”⁴³.

Moderatii pragmatici grupați în Blocul Țăranilor și Intelectualilor au propus la scrutinul din 1994 o politică externă multivectorială prin păstrarea „relațiilor economice convenabile cu statele din cadrul CSI” și „colaborarea cu statele din Vest, în primul rând cu România”⁴⁴. La scrutinul din 1998, *moderații pragmatici*, grupați în Convenția Democrată din Moldova au propus relansarea relațiilor bilaterale cu „tinerele democrații din spațiul post-sovietic, cu vecinii și cu toate statele europene”. Pentru relațiile cu România, Convenția propunea „crearea spațiului economic unic între Republica Moldova și România”⁴⁵. În 2001, Blocul Electoral Alianța Braghiș menționa în programul său că relațiile cu Bucureștiul trebuiau dezvoltate „în consens cu aspirația comună europeană, a relațiilor cu țările vecine Ucraina și România”. Cele două state erau menționate

⁴⁰ Programul Electoral al Alianței Frontului Popular Creștin Democrat pentru alegerile parlamentare din 27 februarie 1994, 1994, <http://www.edemocracy.md/files/elections/parliamentary1994/electoral-program-beafpcd-1994-ro.pdf>, accesat la 12.05.2012.

⁴¹ „Programul electoral al Partidului Forțelor Democratice”, 1998, <http://www.edemocracy.md/files/elections/parliamentary1998/electoral-program-pfd-1998-ro.pdf>, accesat la 17.03.2012.

⁴² „Programul electoral al Partidului Popular Creștin Democrat”, 2001, <http://www.edemocracy.md/elections/parliamentary/2001/opponents/ppcd/program/>, accesat la 20.03.2012

⁴³ Partidul Liberal, *Program electoral, 2009*, <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2009/electoral-program-pl-2009-ro.pdf>, accesat la 16.06.2013.

⁴⁴ „Platforma electorală a Blocului Țăranilor și Intelectualilor”, 1994, <http://www.edemocracy.md/files/elections/parliamentary1994/electoral-program-bti-1994-ro.pdf>, accesat la 12.03.2012.

⁴⁵ „Convenția Democrată din Moldova. Program de guvernare”, 1998, <http://www.edemocracy.md/files/elections/parliamentary1998/electoral-program-becdm-1998-ro.pdf>, accesat la 13.03.2012.

și ca parteneri în „asigurarea securității regionale și crearea unui climat investițional favorabil”⁴⁶.

Dezvoltarea relațiilor cu România a fost considerată o situație inevitabilă pentru economia Republicii Moldova de către experții din societatea civilă de la Chișinău. Iurie Leancă, director al uneia dintre cele mai importante organizații în domeniul politicii externe (Asociația de Politică Externă) considera că Republica Moldova este „sortită” să aibă „relații civilizate” cu România pentru că

„România – pe vrute, pe nevrute, poate pentru unii – s-a transformat în al doilea partener comercial al Republicii Moldova, primul la exporturi. Acum, chiar dacă facem abstracție de identitatea de limbă, cultură, istorie, România, oricum rămâne un extrem de important partener pentru noi ... Când ai cu o țară, o asemenea relație de interdependență nu te mai cerți cu ea, ci adopți o linie politică pragmatică”.

România a fost privită de experții de la Chișinău și ca un partener în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova:

„Să ne amintim că în momentul în care s-a decis demararea negocierilor cu Turcia pentru aderarea la UE, Austria s-a opus. Cancelaria de la Viena a anunțat că își va retrage veto-ul pe această decizie doar în cazul în care și Croația va fi acceptată să demareze negocierile. Să presupunem că în UE apare iarăși aceeași situație de criză, cu referire la Moldova, de această dată. Cine ar putea cu excepția României să pună o astfel de condiționalitate?”⁴⁷.

Relațiile cu România au fost considerate importante și pentru că „Republica Moldova rămâne un stat extrem de slab și vulnerabil”⁴⁸.

România a fost privită de experții de la Chișinău ca un partener pentru integrarea europeană a Republicii Moldova și pentru că relațiile cu Bucureștiul „sunt greu de subestimat” deoarece acestea creează avantaje pentru că „România poate ajuta Republica Moldova să însușească rapid *aquis communautaire* (sic!) și să facă „advocacy pentru integrarea europeană”⁴⁹. În mod paradoxal, analiștii politici de la Chișinău nu au criticat decizia autorităților de la București de a refuza sau amâna semnarea unui tratat politic de bază cu Republica Moldova. Aceștia au condamnat chiar faptul că autoritățile comuniste

⁴⁶ „Platforma electorală a Blocului Electoral Alianța Brașov”, 2001, <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2001/opponents/beab/program/>, accesat la 19.03.2012

⁴⁷ Iurie Leancă în „Fost oficial al Externelor de la Chișinău: Mai devreme sau mai târziu, ne vom da seama că nu există, deocamdată, alt mecanism de asigurare a securității decât NATO”, *Timpul*, 1.12. 2008, <http://www.viitorul.org/libview.php?l=ro&idc=309&id=1604&t=/PUBLICATII PERIODICE/Articole-de-opinie/Fost-oficial-al-Externelor-de-la-Chisinau-Mai-devreme-sau-mai-tarziu-ne-vom-da-seama-ca-nu-exista-deocamdata-alt-mecanism-de-asigurare-a-securitatii-decat-NATO>, accesat la 25.10.2013.

⁴⁸ *Logica asimetrică*, 20 octombrie 2003, <http://www.edemocracy.md/monitoring/politics/comments/20031020/>, accesat la 18.10.2013.

⁴⁹ Igor Boțan, *Strategia sau concepția integrării europene?*, 15 iunie 2003, <http://www.e-democracy.md/monitoring/politics/comments/20030615/>, accesat la 16.10.2013.

au refuzat sprijinul României în procesul de integrare europeană și solicitarea adresată Secretarului general al Consiliului UE, Javier Solana pentru a face presiuni asupra Bucureștiului în vederea semnării tratatului politic de bază și de frontieră cu Chișinăul⁵⁰. Analizii politici moldoveni fie nu au considerat de importanță majoră semnarea tratatului (și nu au mai făcut referire la acesta în publicațiile organizațiilor nonguvernamentale), fie au considerat ca fiind necesară doar semnarea unui acord pentru combaterea micului trafic de frontieră.

CONCLUZII

Studiul de față arată perpetuarea a trei grupuri de opinie în dezbaterile de politică externă de la Chișinău cu privire la relațiile cu România. Nu toți actorii politici au menținut tabăra în care s-au inserat inițial, președinții Mircea Snegur și Vladimir Voronin au încercat să părăsească grupul occidentalizatorilor românofili, respectiv pe cel al rusofililor europeniști pentru cel al moderaților pragmatici.

Cele trei teme mari ale discursului au distins între subiecte cu puternică încărcătură simbolică (chestiunea identitară și teama de unire) și abordarea pragmatică a relației cu România care a avut ca obiectiv crearea unui parteneriat economic. Temele simbolice au creat falii indestructibile între rusofili europeniști și occidentalizatorii românofili/experti din societatea civilă iar dezbaterile au fost animate de tentative de a construi relațiile bilaterale cu România pornind de la temele simbolice la criticarea discursului moldovenist și folosirea temelor simbolice ca mijloace de discreditare a adversarilor politici. În dezbaterile animate de temele simbolice, moderații pragmatici au fost spectatori, preferând să nu se poziționeze de partea vreunei tabere.

Abordarea pragmatică și construirea parteneriatului economic cu România este cea care a creat premisele unui compromis între cele trei tabere, dar strategia integrării aprofundate în sfera de influență a Rusiei sau a Uniunii Europene/României a creat noi clivaje. Opiniile experților din societatea civilă au coincis cu cele ale taberei occidentalizatorilor românofili, iar participarea acestora la dezbateri a însemnat, în general critici adresate guvernării comuniste. Experții din societatea civilă s-au angajat doar în dezbaterile dintre cele două extreme (occidentalizatorii românofili și rusofili europeniști) și nu au evaluat pozițiile moderaților pragmatici.

⁵⁰ *Idem*, *Percepția relațiilor externe*, 4 martie 2007, <http://www.edemocracy.md/monitoring/politics/comments/200703041/>, accesat la 23.10.2013.